

Државни универзитет у Новом Пазару
Зборник са Међународне научне конференције

**СРПСКИ ЈЕЗИК
И
СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ
ОД СРЕДЊЕГ ВЕКА ДО ДАНАС**

(Нови Пазар, 2-3. новембар 2024. године)

ЗБОРНИК РАДОВА

Нови Пазар, 2025

ДРЖАВНИ УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ ПАЗАРУ
ЗБОРНИК СА МЕЂУНАРОДНЕ НАУЧНЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ

**СРПСКИ ЈЕЗИК
И
СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ
ОД СРЕДЊЕГ ВЕКА ДО ДАНАС**

(Нови Пазар, 2–3. новембар 2024. године)

ЗБОРНИК РАДОВА

Нови Пазар, 2025.

Организатор

Државни универзитет у Новом Пазару

Издавач

Државни универзитет у Новом Пазару

За издавача

Проф. др Зана Долићанин, ректор

Уредници

Проф. др Милош Ковачевић

Проф. др Драгиша Бојовић

Проф. др Драгана Новаков

Дизајн корица

Мср Јасмин Халитовић

Техничко уређење

Иван Јовановић

Штампа

Јасен доо, Београд

Тираж 200

ISBN-978-86-81506-43-1

Илустрација на корицама:

Народна библиотека Србије, Одељење за археографију, Рс 672, *Псалтир*, 1725/35. година, л. 11а, део заставице (предња и задња корица) и Рс 640, *Архијерејски чиновник*, око 1688. и 1705. године, л. 122б, иницијал Б (предња корица)

Програмски одбор

Проф. др Зана Долићанин, ректор, Државни универзитет у Новом Пазару;

Проф. др Јанко Самарџић, Министарство просвете
Републике Србије, помоћник Министра,
Сектор за међународну сарадњу и европске интеграције;

Проф. др Дејан Антић, Министарство културе Републике Србије,
државни секретар;

Проф. др Милош Ковачевић, Универзитет у Београду,
Филолошки факултет, Универзитет у Крагујевцу,
Филолошко-уметнички факултет, председник Програмског одбора;

Проф. др Драгиша Бојовић, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет;

Проф. др Владимир Гвозден, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет;

Проф. др Рајна Драгићевић, Универзитет у Београду, Филолошки факултет;

Проф. др Александра Костић Тмушић, Универзитет у Приштини с привременим
седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет;

Проф. др Александар Милановић, Универзитет у Београду, Филолошки факултет;

Проф. др Софија Милорадовић, директор Института за српски језик САНУ,
Београд;

Проф. др Драгана Новаков, Државни универзитет у Новом Пазару,
Департман за филолошке науке, секретар Програмског одбора;

Проф. др Славко Петаковић, Универзитет у Београду, Филолошки факултет;

Проф. др Јелена Петковић, Универзитет у Крагујевцу,
Филолошко-уметнички факултет;

Проф. емеритус Љиљана Пешикан Љуштановић,
Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет;

Проф. др Валентина Питулић, Универзитет у Приштини с привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет;

Проф. др Владимир Поломац, Универзитет у Крагујевцу,
Филолошко-уметнички факултет;

Проф. др Драгана Радовановић, Универзитет у Приштини
с привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет;

Проф. др Виктор Савић, Универзитет у Београду, Филолошки факултет;

Проф. др Вања Станишић, Универзитет у Београду, Филолошки факултет;

Проф. др Станислав Станковић, Универзитет у Приштини
с привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет;

Проф. др Бојана Стојановић Пантовић, Универзитет у Новом Саду,
Филозофски факултет;

Проф. др Бошко Сувајцић, Универзитет у Београду, Филолошки факултет;

Проф. др Татјана Трајковић, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет.

Инострани чланови Програмског одбора

Проф. др Миланка Бабић, Универзитет у Источном Сарајеву,
Филозофски факултет, Пале, Република Српска, Босна и Херцеговина;

Проф. др Сања Бошковић Данојлић, Université de Poitiers,
MCF-HDR en Langues et Civilisations slaves, Membre du laboratoire MIMMOS, ХДР
(Хабилитација за вођење истраживања), Катедра за славистику, Универзитет
у Поатјеу, координатор Европског Центра за Славистичке Студије, Француска;

Проф. др Елена Јованова-Грујовска, Институт за македонски језик „Крсте
Мисирков” при Универзитету „Св. Кирил и Методиј”, Скопље, Северна Македонија;

Проф. др Corinna Leschber, руководилац Institute for Linguistic and Cross-Cultural
Studies, Etymological research, Head of the Institute, Берлин, Немачка, Бугарска;

Проф. др Barbara Lomagistro, Università degli Studi di Bari „Aldo Moro”,
Dipartimento di Ricerca e Innovazione Umanistica, Италија;

Проф. др Александра Павловна Ушакова, Институт социјално-хуманитарних наука
(СоцГум), Тюменский государственный университет (ТюмГУ)/Тюменское высшее
военно-инженерное командное училище имени маршала инженерных войск
А. И. Прошлякова (ТВВИКУ), Русија;

Проф. др Јелица Стојановић, Универзитет Црне Горе,
Филолошки факултет, Никшић, Црна Гора;

Проф. др Маца Царан Андрејић, Universitatea de Vest
din Timișoara, Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Румунија;

Проф. др Нам Хе Хён/Nam Hye Hyun, Универзитет Енсе/Yonsei University,
Сеул, Јужна Кореја;

Академик Иван Алексејевич Чарота, Белорусский государственный университет,
Минск, Белорусија.

Организациони одбор

Проф. др Зана Долићанин, ректор, Државни универзитет у Новом Пазару, председник Организационог одбора;

Проф. др Јанко Самарџић, Министарство просвете Републике Србије, помоћник Министра, Сектор за међународну сарадњу и европске интеграције;

Доц. др Александар Јовић, Министарство просвете Републике Србије, помоћник Министра за високо образовање;

Проф. др Дејан Антић, Министарство културе Републике Србије, државни секретар;

Проф. др Драгана Новаков, Државни универзитет у Новом Пазару, Департман за филолошке науке;

Др Нина Аксић, виши научни сарадник, Етнографски институт САНУ, Београд;

Др Бранкица Марковић, научни сарадник, Институт за српски језик САНУ, Београд;

Доц. др Аднан Бјелак, Државни универзитет у Новом Пазару, Департман за филолошке науке;

Доц. др Марија Гемаљевић, Државни универзитет у Новом Пазару, Департман за филолошке науке;

Доц. др Адмир Горчевић, Државни универзитет у Новом Пазару, Департман за филолошке науке;

Доц. др Јелена Грубор Хинић, Државни универзитет у Новом Пазару, Департман за филолошке науке;

Доц. др Сабина Зејнелагић, Државни универзитет у Новом Пазару, Департман за филолошке науке;

Доц. др Марко Јанићијевић, Државни универзитет у Новом Пазару, Департман за филолошке науке;

Доц. др Виолета Јањатовић, Државни универзитет у Новом Пазару, Департман за филолошке науке;

Доц. др Снежана Пасер Илић, Државни универзитет у Новом Пазару, Департман за филолошке науке, секретар Организационог одбора;

Доц. др Елма Халиловић, Државни универзитет у Новом Пазару,
Департман за филолошке науке;

Мср Јасмин Халитовић, Државни универзитет у Новом Пазару, Департман за
филолошке науке, секретар Организационог одбора.

САДРЖАЈ

УВОДНО СЛОВО	19
--------------------	----

ПЛЕНАРНА ПРЕДАВАЊА

Драгиша БОЈОВИЋ

РОДНО МЕСТО СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ: ПИСЦИ И ЖАНРОВИ.....	27
--	----

Александр КРАВЕЦКИЙ

МОСКОВСКАЯ СИНОДАЛЬНАЯ ТИПОГРАФИЯ И БОГОСЛУЖЕБНЫЕ ТЕКСТЫ, ПРЕДНАЗНАЧЕННЫЕ ДЛЯ ЮЖНЫХ СЛАВЯН	37
---	----

Милош М. КОВАЧЕВИЋ

СТИЛСКО-ЈЕЗИЧКИ И СЕМИОТИЧКИ ПОГЛЕД НА <i>ОСЛОБОЂЕНИ ЈАСЕНОВАЦ</i> ЂАМИЛА СИЈАРИЋА.....	45
--	----

Јелица СТОЈАНОВИЋ

ВУКАНОВО ЈЕВАНЂЕЉЕ, ПРЕПЛИТАЊЕ И САБИР СРПСКОГ ПРАВОПИСНОГ НАСЉЕЂА	63
---	----

ЈЕЗИК

Миљивој Б. АЛАНОВИЋ

ПРОСТОРНЕ МЕТАФОРЕ У РОМАНУ „ЂУП КОМИТСКОГ ВОЈВОДЕ” ..	75
--	----

Александра АНДРЕЕВНА ПЛЕТНЕВА

ЈАЗЫКОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГРАВИРОВАННЫХ РЕЛИГИОЗНЫХ ТЕКСТОВ SLAVIA ORTHODOXA	87
---	----

Миланка Ј. БАБИЋ

ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКА СЛИКА СМРТИ У РОМАНУ <i>РАШКА ЗЕМЉА РАСЦИЈА</i> ЂАМИЛА СИЈАРИЋА.....	95
---	----

Јелена Р. БАЈОВИЋ

ПРЕВОДИЛАЧКИ ПОСТУПАК ОЛЕГА МРАМОРНОВА У РУСКОМ ПРЕВОДУ ЊЕГОШЕВЕ <i>ЛУЧЕ МИКРОКОЗМА</i> : ТИПОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ	109
--	-----

Бојана ВЕЉОВИЋ ПОПОВИЋ СИНТАКСИЧКА ИСТРАЖИВАЊА ТУТИНСКО-НОВОПАЗАРСКО-СЈЕНИЧКОГ ГОВОРА: НАЦРТ ЗА СИНТАКСУ ПАДЕЖА.....	119
Domagoj VIDOVIĆ USPOREDBA FONDA OSOBNIH IMENA U JUGOZAPADNOJ SRBIJI I JUGOISTOČNOJ HERCEGOVINI U POIMENIČNOME POPISU SANDŽAKA VILAJETA HERCEGOVINA 1475. – 1477.	131
Наташа ВУЛОВИЋ ЕМОНТС, Марија ЂИНЂИЋ, Владан ЈОВАНОВИЋ НАДГРОБНИ НАТПИСИ НА ГРОБЉУ КРАЈ ПЕТРОВЕ ЦРКВЕ (У СВЕТЛУ ФИЛОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА СРПСКИХ ИСТОРИЈСКИХ НЕКРОПОЛА)	143
Армин ГИЦИЋ, Јасмин ХАЛИТОВИЋ СЛИКА НОВОГ ПАЗАРА У ТУРИСТИЧКИМ ВОДИЧИМА – ЈЕЗИЧКИ АСПЕКТ	155
Наташа ДРАГИН СРПСКОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК ДАНИЛОВОГ ЗБОРНИКА У СВЕТЛУ ЛЕКСИЧКЕ СИНОНИМИЈЕ.....	169
Рајна ДРАГИЋЕВИЋ НОВЕ РЕЧИ СА КОМПОНЕНТОМ ПОЛУ- У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	183
Mateo ŽAGAR ĆIRILICA DUBROVAČKOGA <i>ORTUS ANIME</i> (1567) U KONTINUITETU PREMA <i>ISPRAVI IZ VRHLAVA</i> KRALJA MILUTINA (1302).....	199
Екатерина И. ЯКУШКИНА СЕРБСКО-РУССКАЯ ЛЕКСИЧЕСКАЯ ОБЩНОСТЬ	211
Марко ЈАНИЋИЈЕВИЋ, Јелена ГРУБОР, Адмир ГОРЧЕВИЋ ИСПИТАНОСТ ГОВОРА ЈУГОЗАПАДНЕ СРБИЈЕ У НАУЧНИМ ПУБЛИКАЦИЈАМА	219
Ана М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПЈЕСМЕ „ДЕСЕТ ОБРАЋАЊА БОГОРОДИЦИ ТРОЈЕРУЧИЦИ ХИЛАНДАРСКОЈ” ЉУБОМИРА СИМОВИЋА	231

Елена ЈОВАНОВА-ГРУЈОВСКА, Македонка ДОДЕВСКА ЗА НЕКОИ АСПЕКТИ НА ФЕМИНАТИВИТЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК И ВО СРПСКИОТ ЈАЗИК	245
Надежда Д. ЈОВИЋ ВОЈНА ЛЕКСИКА У СКАЗАЊУ О ЗАУЗИМАЊУ ЦАРИГРАДА	255
Алина ЈУРЬЕВНА МАСЛОВА К ВОПРОСУ О СОПОСТАВИТЕЛЬНОЙ ПРАГМАТИКЕ (НА ПРИМЕРЕ ФАТИЧЕСКИХ КОМПОНЕНТОВ ВЫСКАЗЫВАНИЯ)...	267
Веселинка ЛАБРОСКА, Лилјана ГУШЕВСКА ФОНЕМИТЕ /В/ И /Ф/ ВО ПОГРАНИЧНИОТ МАКЕДОНСКО-СРПСКИ ДИЈАЛЕКТЕН АРЕАЛ	275
Corinna LESCHBER THE SOUTH SLAVIC *VARA AND DEEP LINGUISTIC RELATIONSHIPS ..	287
Бранкица Ђ. МАРКОВИЋ О ОБЈАВЉЕНОЈ ДИЈАЛЕКАТСКОЈ ГРАЂИ СА ПРОСТОРА ЈУГОЗАПАДНЕ СРБИЈЕ – ПРЕГЛЕД И РЕЗУЛТАТИ ДОСАДАШЊИХ ИСТРАЖИВАЊА	297
Радмило Н. МАРОЈЕВИЋ СРПСКИ ЕПСКИ (АСИМЕТРИЧНИ) ДЕСЕТЕРАЦ (БЕЛЕТРИСТИЧКИ И ФОЛКЛОРНИ, ГУСЛАРСКИ И РЕЦИТАТИВНИ)	315
Милена МАРТИНОВИЋ РАШКИ РУКОПИСИ У ЦЕТИЊСКОМ МАНАСТИРУ	343
Lala MAJIDOVA THE SIGNIFICANCE OF SLAVIC LANGUAGE INSTRUCTION IN AZERBAIJAN: CULTURAL, DIPLOMATIC, AND ECONOMIC DIMENSIONS.....	351
Дејан МИЛОРАДОВ ЛЕКСЕМА <i>ШАРГАН/ШАРАН</i> У ХЕРПЕТОНИМИЈИ И ТОПОНИМИЈИ ЈУГОЗАПАДНЕ СРБИЈЕ	357
Биљана МИШИЋ ГЛАГОЛИ КРЕТАЊА СА СЕКУНДАРНИМ ЗНАЧЕЊЕМ У РОМАНУ <i>ДОРОТЕЈ</i> ДОБРИЛА НЕНАДИЋА	367

Драгана НОВАКОВ ИЗ ТОПОНИМИЈЕ <i>ПОМЕНИКА МАНАСТИРА СОПОЂАНА</i> (XVI/XVII ВЕК).....	377
Александра ПАВЛОВНА УШАКОВА ОСОБЕННОСТИ СЕРБСКОЙ КИРИЛЛИЦЫ В СООТВЕТСТВИИ С РУССКОЙ АЗБУКОЙ.....	391
Драгољуб ПЕТРОВИЋ НЕОАКУТ У ГОВОРИМА ЈУГОЗАПАДНЕ СРБИЈЕ.....	401
Мирјана ПЕТРОВИЋ-САВИЋ, Јована ТОДОРИЋ ОНОМАСТИЧКА ИСПИТИВАЊА НА ТЕРЕНУ ЈУГОЗАПАДНЕ СРБИЈЕ ПРЕМА ПОДАЦИМА ОДБОРА ЗА ОНОМАСТИКУ САНУ (резултати и задаци).....	409
Драгана И. РАДОВАНОВИЋ, Станислав Р. СТАНКОВИЋ КОНТУРЕ АРЕАЛА ФОНЕМА <i>Ѕ</i> и <i>ѝ</i> У СРПСКИМ НАРОДНИМ ГОВОРИМА.....	421
Зоран СИМИЋ ГОВОРИ ЈУГОЗАПАДНЕ СРБИЈЕ И ДИЈАЛЕКАТСКО ОКРУЖЕЊЕ: УПОТРЕБА ЦИЉНО-НАМЕНСКЕ КОНСТРУКЦИЈЕ ЗА + <i>ГЕНИТИВ</i>	439
Вања СТАНИШИЋ РАШКИ ПРАВОПИС И ФОНОЛОШКИ КАРАКТЕР ЈОТОВАНИХ ЛИГАТУРА.....	451
Добривоје СТАНОЈЕВИЋ ПОЛИТИЧКИ ДИСКУРС У ПОЕЗИЈИ ИСМЕТА РЕБРОЊЕ.....	461
Бојана Н. ТОМИЋ, Марија З. МИЛОСАВЉЕВИЋ ТОДОРОВИЋ ЈЕЗИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ РОМАНА <i>ОЖИЉЦИ</i> ЗОРАНА Г. ЈЕРЕМИЋА.....	471
Татјана Г. ТРАЈКОВИЋ СИСТЕМ ЗАМЕНИЦА У ГОВОРИМА ЈУГОЗАПАДНЕ СРБИЈЕ.....	485
Владан ТРИЈИЋ КАДА ЈЕ МИРОСЛАВЉЕВО ЈЕВАНЂЕЉЕ МОГЛО ДА ДОСПЕ НА СВЕТУ ГОРУ?.....	495
Слађана ЦУКУТ, Драгомир КОЗОМАРА О НЕКИМ ИЗОПРОЗОДЕМАМА У СРПСКИМ ГОВОРИМА ЗАПАДНИЈЕ ОД РИЈЕКЕ ВРБАС.....	517

Самуил ШИВАЧЕВ РОЛЯТА НА ВЕНЕЛИНОВИЯТ ПРЕПИС НА „ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА” И „ДОДАТЪК”-А НА ВУК КАРАЌИЧ ЗА ФОРМИРАНЕТО НА НОВОБЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК В НАЧАЛОТО НА XIX В.	527
--	-----

КЊИЖЕВНОСТ

Нина АКСИЋ ПАЗАРЦИ У ДЕЛИМА ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА.....	545
Милан Д. АЛЕКСИЋ НОВИ ПАЗАР И ОКОЛИНА У ПЕСНИШТВУ ИВАНА В. ЛАЛИЋА.....	561
Мирјана Д. БОЈАНИЋ ЂИРКОВИЋ <i>СВЕДОЧАНСТВО У КОНТЕКСТУ САВРЕМЕНЕ КЊИЖЕВНЕ ТЕОРИЈЕ И ПРАКСЕ</i>	569
Невена П. ВАРНИЦА РОМАНИ АКО ДУГО ГЛЕДАШ У ПОНОР И ЉУДИ БЕЗ ГРОВОВА ЕНЕСА ХАЛИЛОВИЋА У СВЕТЛУ ПРОЗЕ И ПОЗОРИШНЕ АДАПТАЦИЈЕ.....	583
Алла ГЕНАДЉЕВНА ШЕШКЕН О ВРЕМЕНИ И О СЕБЕ: АВТОБИОГРАФИЧЕСКАЯ ПРОЗА ЛИТЕРАТУРНЫХ КРИТИКОВ	593
Милан ГРОМОВИЋ ПРОСТОРНИ ЕКСЦЕНТАР РОМАНА <i>БЕЛИ УНУЦИ</i> ИСМЕТА РЕБРОЊЕ.....	607
Сабина ЗЕЈНЕЛАГИЋ НОВИ ПАЗАР У КЊИЖЕВНОСТИ СТРАНИХ АУТОРА.....	617
Милица КЕЦОЈЕВИЋ РАШКА ОБЛАСТ У ВИЗИЈИ МИЛИСАВА САВИЋА	629
Саша Д. КНЕЖЕВИЋ ФЛОРАЛНО-ФАУНАЛНА ЧАРОЛИЈА ПОЕЗИЈЕ СЛОБОДАНА РИСТОВИЋА.....	643
Александра С. КОСТИЋ ТМУШИЋ ПРАВОСЛАВНЕ СВЕТИЊЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ У ПУТОПИСНОЈ ПРОЗИ ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА	653

Персида ЛАЗАРЕВИЋ Ди ЂАКОМО РАС, РАШКА И НОВИ ПАЗАР У СПИСИМА НА ИТАЛИЈАНСКОМ ЈЕЗИКУ	663
Јелена МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ БАЈКА У ПОДТЕКСТУ <i>ДРУГЕ КЊИГЕ СЕОБА</i> МИЛОША ЦРЊАНСКОГ . .	677
Александра Д. МАТИЋ ГУСЛЕ – „ДОМ ВИЛОВСТВА СРПСКОГА” – У ПОЕЗИЈИ СРПСКОГ РОМАНТИЗМА	687
Александар НАУМОВ МОЛИТВА ИЗМЕЂУ УСМЕНОГ И ПИСАНОГ СТВАРАЛАШТВА	699
Часлав В. НИКОЛИЋ ГДЕ ЈЕ ПЕСМА? О СМISЛУ „ТРИДЕСЕТ РЕЧЕНИЦА” НОВИЦЕ ТАДИЋА	705
Владимир ОСОЛНИК СЛОВЕНЦИ И ЊЕГОШ	715
Снежана ПАСЕР ИЛИЋ, Елма ХАЛИЛОВИЋ О ПРИЧИ И ПРИЧАЊУ У ЗБИРЦИ <i>СИ ПРИЧА</i> ИСМЕТА РЕБРОЊЕ	727
Славко В. ПЕТАКОВИЋ ПОЕТСКО-ИСТОРИЈСКА ПРЕДСТАВА НОВОГ ПАЗАРА У СВЕТЛУ ДУБРОВАЧКИХ ИЗВОРА	743
Валентина ПИТУЛИЋ НОВИ ПАЗАР У УСМЕНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ И СТВАРАЛАШТВУ ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА	755
Бошко СУВАЈЦИЋ ЕПСКИ БАЛКАН – МИТ, ИСТОРИЈА, ПОЕЗИЈА	769
Радоје ФЕМИЋ ЖЕНСКО АУТОРСТВО И КЊИЖЕВНА ТРАДИЦИЈА (НА ПРИМЈЕРУ ПЈЕСНИШТВА МИЛИЦЕ КРАЉ)	781

ОКРУГЛИ СТО

Јован ДЕЛИЋ

ЕНРИКО ДАНДОЛО – КЊИЖЕВНИ ЈУНАК ГОРАНА ПЕТРОВИЋА КАО
ИСТОРИЈСКА ЛИЧНОСТ: ВЈЕЧНА ПРИЧА О ИСТОРИЈИ И ПОЕЗИЈИ.. 795

Александар ЈЕРКОВ

У ПОТРАЗИ ЗА САВРШЕНОМ. ЦИКЛУС РОМАНА
ГОРАНА ПЕТРОВИЋА ПАЛАТА, ИКОНОСТАС И ПАПИР.
РАЗМАТРАЊА ЈЕДНОГ ПРАКРИТИЧАРА..... 805

Милош М. КОВАЧЕВИЋ

О НЕКОЛИКО ДОМИНАНТНИХ ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКИХ
КАРАКТЕРИСТИКА ПРОЗЕ ГОРАНА ПЕТРОВИЋА 839

Снежана М. МИЛОСАВЉЕВИЋ МИЛИЋ

ПОЕТИКА ЧУЛА У РОМАНУ ОПСАДА ЦРКВЕ СВЕТОГ СПАСА
ГОРАНА ПЕТРОВИЋА 857

Александар М. МИЛАНОВИЋ

ГОРАНОВА РЕЧ КАО „РЕМЕК-ДЕЛО ОД НАЈМАЊЕГ МОГУЋЕГ
СПЛЕТЕНО” 869

Јана М. АЛЕКСИЋ

ПРОЈЕКЦИЈА СРЕДЊЕГ ВЕКА И СРПСКОВИЗАНТИЈСКИ КУЛТУРНИ
МОДЕЛИ У РОМАНИМА ГОРАНА ПЕТРОВИЋА ОПСАДА ЦРКВЕ
СВЕТОГ СПАСА И ИКОНОСТАС СВЕГ ПОЗНАТОГ СВЕТА 877

РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

НОВЕ РЕЧИ СА КОМПОНЕНТОМ ПОЛУ- У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У ранијим фазама развоја српског језика, нове речи најчешће су настајале појединачно, свака за себе. У електронском корпусу начињеном за нови вишетомни речник савременог српског језика Матице српске упадљиво је да се нове речи групишу око продуктивних афикс(оид)а или мотивних речи. Неологизми се појављују у таласима творбено повезаних речи, што је појава која никад није била толико изразита као данас. Продуктивност модела често је условљена друштвеним околностима и зато продуктивни творбени модели нису случајни већ указују на нове појаве у друштву. У полусвету полувредности у којем живимо повећава се број нових речи чија је прва компонента *йолу*. Рад је посвећен овој групи неодеривата, а оне се анализирају из творбене, семантичке и културолошке перспективе.

Кључне речи: неодеривати, префиксоид *йолу-*, вишетомник Матице српске, савремени српски језик.

1. Увод.

У једнотомном *Речнику српскога језика* Матице српске обрађено је око 70 лексема са компонентом *йолу-*. У шестотомном *Речнику српскохрватскога књижевног језика*, лексеме на *йолу-* протежу се на десетак страна четвртог тома (од стр. 657. до стр. 668). Међутим, електронски корпус савременог српског језика (*Српско*) садржи 1252 речи на *йолу-*, које су регистроване у 954 извора. За многе од тих речи постоји само једна потврда или мало њих јер спадају у неодеривате, непотврђене у нашим речницима и нераспрострањене међу говорницима. Због тога је овај рад посвећен истраживању неодеривата са компонентом *йолу-* у савременом српском језику. Циљ рада је да их представимо, опишемо и да покушамо да објаснимо ванјезичке и језичке разлоге за њихово настајање и гомилање.

* rajna.dragicevic@fil.bg.ac.rs

2. Творбени статус форманта *йолу-*.

Није лако објаснити природу компоненте *йолу-*. Према Т. Маретићу (1963: 391), сложенице на *йолу-* у *йолубрајѝ*, *йолусесѝра* спадају у групу оних којима је у првом делу именица или придев, а сам облик *йолу* представља некадашњи локатив једнине који је значао *найола* (*найола брајѝ*, *найола сесѝра*). Ако лексема на *йолу-* спадају у сложенице, онда би се у савременом српском језику завршна фонема *-у-* у *йолу-* могла тумачити као спојни вокал и баш тако је третира С. Бабић (2002: 374), који сматра да се спојни вокал *-у-* јавља у само неколико речи *брајѝу-*, *йолу-*, *ѝисуѝу-* (*хиљаду-*). С овим ставом полемисе И. Клајн (2002: 25), наглашавајући да су све ове компоненте сложеница у ствари падешки облици, осим *йолу-*, где би се *-у-* „могло сматрати спојним вокалом додатим на основу речи *йола* или *йо(л)*, уколико не прихватимо тумачење Барићеве, по коме је *йолу-* префикс”. И. Клајн не износи коначан став о статусу *йолу-*, али неодређено каже да се „сложенице с *йолу-* и *четѝврѝ-* најприкладније могу обрадити напоредо са бројно-именичким сложеницама” (Клајн 2002: 81). На другом месту, Клајн (2002: 188) допушта могућност да је *йолу-* префикс: „*Полу-* би се могло сматрати префиксом, првенствено зато што често служи да делимично негира исте оне основе које префикс *не-* негира у потпуности (уп. *йолуисѝина* и *неисѝина*, *йолуѝисмен* и *неѝисмен* и сл.) [...] Ипак, будући да *йолу-* има доста спојева и са именицама које се не могу негирати (*йолукруѝ*, *йолумрак* итд.), а и због паралелизма са сложеницама чији је први део број, сматрали смо да је боље обработити овај формант међу сложеницама.”

Лексема *йола* је у *Речнику МС* и у *Речнику СЈ* обрађена као именица и као прилог, који може имати и варијанту *йолу* (*обично удвојено: йолу ... йолу*); а формант *йолу-* дефинисан је у овим речницима као први део сложеница.

Закључујемо да се компоненти *йолу-* у литератури приступа и као првом делу сложеница и као префиксу. Један од циљева овог рада јесте покушај разрешавања дилеме у вези са творбеним статусом овог форманта јер у зависности од тога да ли је компонента *йолу-* први део сложенице или префикс, деривати у чијем се саставу она налази спадају у сложенице или префиксалне деривате.

3. Значење форманта *йолу-*.

С. Бабић (2002: 374) констатује да „*složenice sa pol* имају спојник *-и-* и означају да је оно што означаје други дио само *напола*, *половично*, по величини, вриједности, трајању, а *катkada* значи да је само једним дијелом.”

У *Речнику МС* и *Речнику СЈ* читамо да *йолу-* „као први део сложеница значи нешто што је само *напола* или само једним делом оно што значи други део или је по величини, вредности, трајању само половина онога што значи други део”.

Значења форманта *йолу-* најпотпуније је описао И. Клајн (2002: 81–82), који, следећи Е. Барић, констатује да деривати на *йолу-* могу имати два значења: „дословно, *йоловина* (*чеја*) и проширено, *йоловичан*, *делимичан*, *недовољан*, *недовршен* [...] Прво значење запажамо у геометријским терминима *йолукрућ*, *йолулој-ша*, *йолукуила* [...] Мада не с дефиницијом *йоловина* него *найоло*, овакво значење имају и *йолубрај* и *йолусесџра*”. За друго значење форманта *йолу-* И. Клајн (2002: 82) каже да је „логично произишло из чињенице да се реч *йоловина* у свакодневном говору не употребљава увек строго математички, него може значити *један од два* (*макар и неједнака*) *дела*: ’већу половину је узео за себе’ и сл.”

Наша пажња у овом раду биће посвећена порасту броја нових речи, придева, прилога и именица, у којима *йолу-* има „проширено значење”, како га назива И. Клајн, и означава *делимичан*, *недовољан*, *недовршен*, нпр. *йолуаванјарда*, *йолуанјажован*, *йолуанониман*, *йолуаројанџан*, *йолудрскосџ*, *йолуејзалџација*, *йолузнање*, *йолуинџелиџенџија*, *йолукриза*, *йолукриминалаџ*, *йолуслобода*, *йолусџручњак*, *йолуучен*, *йолуфаџизам*, *йолухерој* итд.

Ови примери преузети су из електронског корпуса савременог српског језика *Срџко*, који је сачињен за израду вишетомног речника савременог српског језика Матице српске. У овом корпусу има више од 1200 потврда за речи са компонентом *йолу-*. Грађа садржи велик број извора из савремене српске књижевности, али има примера и из језика медија и разговорног језика.

Увећавање броја нових речи на *йолу-* изазвано је ванјезичким и језичким разлозима. Ванјезичке разлоге видимо у промењеним друштвеним околностима у којима је свеопшти пад вредности и критеријума довео до увећавања броја људи и појава које не задовољавају очекиване стандарде и нису досегле одговарајући ниво квалитета. Због тога се перципирају као лажне или као појаве које само у малој мери задовољавају критеријуме, али не успевају да их досегну у потпуности. Карактерише их недовољност, површност¹, плиткоћа, половичност, поједностављеност. М. Ломпар (2021) у својој књизи *Полуинџелекџиуалаџ* и *национална йолиџиџка* одређује данашњицу као „доба празнине”, време „разарања јавности”, „цивилизацијске регресије”, „успона безначајности”, „расцветавања највулгарнијих значења и форми живота”, „поништавања и снижавања стандарда, норми, обичаја у комуникацији између људи”, „спуштања на претцивилизацијски ниво”, „време привида”, „одсуства аргумената”, „историјске низбрдице српског народа”². Такви услови довели су до полуинтелектуалаца, полупријатеља, полухероја, полуобразованих људи, полуписаца, полупрофесионалаца.

¹ Недовољност и површност које у значење лексема уноси компонента *йолу-* нарочито наглашава Е. Барић (1980: 18), а та значења су веома важна за овај рад.

² Ове оцене преузете су са различитих страница ове књиге М. Ломпара (2021).

Време полустручњака производи лажне вести, неистине и делимичне истине које се неспутано шире јавним, медијским простором. Упоредо са увећавањем броја људи, појава и чињеница које плутају између полулажи и полуситине, расте и број лексема на *йолу*-. У једном свом истраживању (Драгићевић, у штампи) указали смо на изражено увећање броја нових речи на *йсеуго*-, *квази*-, *йара*-, а све је то повезано са драматичним порастом лажних вести, лажног представљања, неаутентичних појава и опште површности у свим сферама друштвеног живота.

Језички разлог који омогућава пораст броја деривата на *йолу*- лежи у чињеници да нема творбених и других језичких ограничења за додавање форманта *йолу*- на именице, придеве и прилоге. Овај формант је *слободно йродуктиван* (како је И. Клајн (2002: 198) одредио компоненту *йсеуго*-).

Деривати на *йолу*- који припадају подргрупи на коју смо фокусирани у овом раду могу имати много различитих значењских и употребних нијанси, а оне се могу установити тек ако се анализира шири контекст у којем се употребљавају. Описаћемо најучесталије значењске нијансе овог форманта.

4. Творбени формант *йолу*- у улози средства за пејоративизацију.

Грађа из електронског корпуса савременог српског језика *Срјко* показује да је основна и најважнија употреба форманта *йолу*-, ако се не користи у основном значењу за изражавање половине (нпр. *йолумесец*, *йолулојџа*), везана за функцију пејоративизације. Она потиче из већ споменутог значења недовршености, непотпуности, половичности, површности, плиткоће. Највећи број нових речи има управо ту функцију, нарочито међу именицама, нпр. *йолуарјументи*, *йолубандији*, *йолудиће*, *йолудудалашијина*, *йолуварвари*, *йолуверник*, *йолуџађанин*, *йолудејенерик*, *йолудивљак*, *йолудикџајтор*, *йолудикџајтура*, *йолудокџорайи*, *йолудржава*, *йолудрскости*, *йолуелија*, *йолузнање*, *йолуидиоји*, *йолуинџелекџуалац*, *йолуклошар*, *йолукриминалац*, *йолуолош*, *йолуојозиција*, *йолуорџинал*, *йолусособа*, *йолујисмењак*, *йолусвети*, *йолусељак*, *йолуџајкун*, *йолуџаленаји*, *йолуфашисти(а)*, *йолучињеница* итд.

Има и доста придева на *йолу*- који служе за пејоративизацију: *йолуамајтерски*, *йолуанониман*, *йолуаројанијан*, *йолуауџенџичан*, *йолубандијски*, *йолубахаји*, *йолубедан*, *йолубесмислен*, *йолубесџоризоран*, *йолуварварски*, *йолуварошки*, *йолудедилан*, *йолудосџојан*, *йолудоучен*, *йолуимбеџилан*, *йолукулџуран*, *йолубавешџен*, *йолубобразован*, *йолујисмен*, *йолујримџиван*, *йолујромџиљен*, *йолуразбојнички*, *йолусељачки*, *йолуучен* итд.

У електронском корпусу регистровани су и прилози, нпр. *йолубедно*, *йолувешџо*, *йолунасилно* итд. Већина наведених придева на *йолу*- путем конверзије (адвербијализације) могу се употребљавати и као прилози.

Пејоративну природу ове лексике потврђује контекст, што ћемо показати на неким примерима:

[1] Neki poludegenerici koji se movaju po televizijama već 20 godina sada diskutuju o tome kako je on bio obučen, i čude se nad time zašto se nije časno predao.

[2] Пословично површни и полуобавештени, они у великој мери доприносе конфузији вредности. Озбиљна критика код нас налази простора још само у специјализованој периодици и науци о књижевности.

[3] Он је човек који се увек оградивао и гadio од тих mitova а умро је управо некаквом баš мученичком смрћу, метком у леђа од некаквих poluprimitivnih nakaza.

[4] Пратио га је ћутљив, туробан помоћник, висок, умашћен, слинав полусељак с кожним качкетом на глави.

Снажно пејоративно дејство компоненте *йолу-* у наведеним лексемама може имати двоструко деловање. На један начин га треба тумачити када се додаје на лексему којом се исказује појам који се позитивно вреднује, а на други начин када се додаје на лексему за појам који се негативно вреднује.

У првом случају пејоративност се заснива на томе што се људи и појаве оцењују као недорасле оном што треба или желе да буду. У томе *йолу-* лежи увреда на рачун немоћи да се досегне одређен ниво:

[5] Хоћу да надвисим све људе; јер човек ако није у стању да надвиси цео свет, није ништа друго него нула, получовек.

[6] То га само још више утврди у уверењу да је прави јалови полуинтелектуалац и слабић који ни на једном послу није до краја издржао и у дубокој патњи што против своје природе и порекла, ево, не може ништа, ма колико се трсио и сам се собом бочио.

[7] Jesi li vernik koji potpuno, bezrezervno pripada Crkvi i onome što ona propoveda, ili si samo poluvernik, neko ko iznova pronalazi veru koju je nekad imao, a onda izgubio?

Контекст у овим примерима јасно показује дејство компоненте *йолу-* на именице на које се односи. У првом примеру, *йолучовек* се изједначава са нулом јер ко није прави, потпун човек тај је нула. У другом примеру, *йолуинтелектуалац* се оцењује као јалов и слаб јер ко није прави интелектуалац његово дејство је јалово. У трећем примеру, *йолуверник* је половичан јер је изгубио веру, а затим покушава да јој се врати, што значи да је изгубио идентитет верника.

Другачије је дејство форманта *йолу-* ако се додаје на лексеме које имају не-пожељно значење:

[8] Ako čitate naše polufašiste, mi smo branioci i od Nemačke i od Turaka.

[9] Neki poludegenerici koji se muvaju po televizijama već 20 godina sada diskutuju o tome kako je on bio obučen i čude se nad time zašto se nije časno predao.

[10] Поносни физички радник уоквирен је као полудивљак, не толико крволочна колико геноцидна стока, која је сама заслужила све лоше што јој се дешава.

[11] Удружили смо се против наших добрих пријатеља, веома цивилизованих Немаца, са Србима за које се говори да су најгори народ у Европи и Русима који су полуварвари.

У прва два примера сâм говорник оцењује неке особе као *йолуфашистџе* и *йолудегенерике*, а у трећем и четвртном примеру говорник износи да се одређене друштвене групе перципирају у неком делу јавности као *йолудивљаци* и *йолуварвари*. Међутим, у сва четири примера постоји потреба за пејоративном оценом, за омаловажавањем и увредом и у сва четири примера чини се као да се аутор из пристојности сустеже да се сасвим отворено изрази и да људе о којима је реч назове фашистима, дегенеричима, дивљацима или варварима. Када се формант *йолу-* додаје на лексеме са непожељним значењем често има улогу кочнице коју налаже потреба за пристојношћу у јавном дискурсу. Међутим, та кочница не поништава пејоративно значење лексема на *йолу-*.

Од кочнице у изражавању пејоратива у јавном дискурсу до еуфемизације само је корак, па иако се чини да се пејоративизација и еуфемизација међусобно искључују, оне се, у ствари, допуњавају.

5. Творбени формант *йолу-* у улози средства за еуфемизацију.

Преплитање пејоративизације с еуфемизацијом запажамо и у следећим примерима:

[12] Mi smo predugo funkcionisali kao nekakva poluanarhija u kojoj onaj ko je na vlasti bira šta će da prihvati, šta neće, za koga zakon важи, за koga не важи.

[13] Упоредите спискове жирија и добитника друштвених средстава у протекле три и по године, па ћете се лако уверити да се ради о једном једином, затвореном кругу полуанонимних редитеља и продуцената, који отимају сав новац.

[14] Srbe i onako smatraju polubanditima na међународној сцени и сви су спремни да се помире с понижењем које им sleduje.

[15] Reкао је и дао ми spisак. Preletela sam preko liste, приметила неколико полуважних чланова странке.

У свим овим примерима, говорник не мисли оно што је рекао, већ из жеље за пристојношћу или из других разлога, ублажава свој стварни став. Он, у ствари, мисли да живимо у анархији, да анонимни редитељи добијају новац на конкурсима, да Србе сматрају бандитима и да су на списку неважни чланови странке. Употребом лексема на *йолу-*, он ублажава свој исказ, пропуштајући кроз своју реченицу назнаку да, ипак, мисли другачије. Ово је свесна комуникациона стратегија која је врло популарна у јавном дискурсу у Србији.

Још изразитији степен еуфемизације постиже се употребом лексема на *йолу-* у дволексемским напоредним конструкцијама у којима се напредо с лексемом на *йолу-* користи и њена мотивна реч.

[16] *Pisao sam o tome kako se bojim da u onom trenutku kada kosovsko pitanje definitivno krene ka svom razrešenju, ulazimo u doba velike opasnosti od neke vrste populističke diktature ili poludiktature.*

[17] *Ako hoćeš da dobiješ glasove, moraš da pričaš neku drugu priču, ako treba da izvedeš neku tranziciju ili polutranziciju, to je onda na podvalu.*

[18] *Kolumnista New York Timesa Pol Krugman puca iz svih sofisticiranih oruđa i oružja, karakterističnih za nobelovce (nobelovac iz ekonomije), poput napada na Rush Limbaugh kao krivca, zatim na republikance, te teorija zavere po kojima ove proteste organizuju razne tajne i polutajne organizacije i neki neimenovani milijarderi.*

[19] *Oni od tih kriminalaca i polukriminalaca dobijaju instrukcije za svaku odluku koju treba da donesu.*

[20] *Mafija i polumafija preuzima talenat kada se pojavi, i na uložених par deseti-na hiljada evra zarađuje nekoliko miliona.*

У електронском корпусу српског језика *Срѝко*, али и у другим корпусима, много је потврда за овакве напоредне конструкције. Оне представљају готово манир у јавном дискурсу. У свим наведеним примерима лексеме на *йолу-* служе да ублаже говорникову оцену изречену првом лексемом у пару. Говорник прво оцени одређену појаву као *дикѝаѝѝуру*, *ѝранзиѝѝју*, *маѝѝју*, а затим се помало огради од своје оцене, допуштајући да је у питању можда и *йолудикѝаѝѝура*, *йолуѝранзиѝѝја*, *йолумаѝѝја*. Он обично појаве оцењује првом лексемом у низу коју је одабрао, а друга (она која садржи *йолу-*) служи му као штит од могуће осуде јавности.

Други начин за постизања еуфемизације јесте употреба антонима с компонентом *йолу-*, који се употреби уз лексему за изражавање неке непожељне оцене:

[21] *Ovi ljudi žive u deindustrijalizovanim oblastima, ruralnim ili poluurbanim prostorima, na periferiji globalizovanih metropola kojima nemaju pristup.*

Да би се ублажила негативна карактеризација неког предела као руралног, уз тај придев користи се његов антоним с компонентом *йолу-*, чиме се добија за степен позитивнија оцена, али не сасвим позитивна.

Ублажавање се може постићи и употребом супротних реченица с везником *али* или раставних с везником *или*:

[22] Nismo okupirani više, ali smo poluokupirani.

[23] Izrael je više od šezdeset godina u stvarnom ratu ili poluratnom stanju.

Еуфемизација се може постићи употребом лексема са компонентом *йолу-* у напоредним конструкцијама у виду речи или реченица, али до ње се долази и коришћењем лексема са компонентом *йолу-* у синтагмама:

[24] Интерпретационизам је ослабљени полуидеализам. Као такав, он има тешку позицију унутар теорије сазнања – као облик чистог идеализма.

[25] Treba svetskoj javnosti omogućiti da vidi kako to s čime ovde imamo posla zapravo izgleda, koji je „duhovni sadržaj” zvanične ideologije, odnosno one hrpe nedopečenih poluideja koje se takvom ideologijom predstavljaju.

Аутор је у првом примеру имао потребу да идеализам умањи назвавши га полуидеализмом, али ни то му није било довољно, па је појачао низак степен додавши придев *ослабљен*. У другом примеру, снажан ефекат постигнут је метафорички употребљеним придевом *недојечен* уз именицу *йолуидеја*, чиме је ефектно изражен низак степен садржаја идеја.

Разноликост улога форманта *йолу-* привлачи пажњу и због тога што се оне преливају једна у другу. Довољно је само променити редослед лексема у напоредним конструкцијама које смо описали и које служе за еуфемизацију и лексеме са формантом *йолу-* почеће да у таквом контексту учествују у постизању интензификације говорникове оцене:

[26] I onda se ta priča, nekad prirodno, nekad polunasilno ili nasilno, završi.

Интензификација супротна смеру еуфемизације постиже се и када се осим промене редоследа, на другом месту употреби антоним мотивне речи:

[27] И с полупријатељима и непријатељима се може трговати у мирним временима. С пријатељима и нешто више.

У неким случајевима компонента *йолу-* додаје се лексемама које означавају висок степен неког својства, што може бити прилично експресивно. Електронски корпус региструје примере *йолудрамаџичан*, *йолулеџендаран*, *йолуејзалијација*, *йолуојсакно*. Стање је драматично или није, опсадно или није, особа је легендарна или није, егзалтирана или није. Ова стања, па ни лексеме којима се именују, не могу бити половична, не могу се степеновати. Због тога су овакви неодеживати необични, па чак, можда, и неприхватљиви са становишта лексичке норме. Блиске њима су именице *йолујобедник* и *йолујобеда*,

којима се такође означавају појаве које не могу бити половичне, осим у експресивној употреби.

6. Творбени формант *йолу-* у улози средства за степеновање.

Примери које смо ексцерпирани из корпуса показују да лексеме с компонентом *йолу-* могу служити за означавање међустепена. Ова одлика форманта *йолу-* који стоји у релацији са префиксом *не-* представља један од аргумената неких аутора да *йолу-*, можда, спада у префиксе (Барић 1980: 18–20; Клајн 2002: 81).

[28] Искористио је девет милиона фунти за штампање памфлета послатог у сваки дом у Уједињеном Краљевству који је пун застрашивања, искривљавања истине, претеривања, полулажи и чистих лажи.

[29] Sad vidim da je sposoban za sve i da moram računati čak i sa tom mogućnosti da, pored hiljadu svojih laži, polulaži i poluistina, kaže jednom zaista i celu istinu. I to me sada zbunjuje i čini mi poslovanje sa njim još težim.

[30] У односу на некакав хармоничан или бар упознат свет и информациони ред који је функционисао до почетка овог миленијума, ова сад комбинација лажних вести, полуалтернативних чињеница, постистине креирала је један информациони неред.

У сва три ова примера истина и неистина се не представљају као нестепеновани, већ као степеновани антоними. Између истине и лажи постоје зоне делимичне истине, а за њихово лексичко изражавање користи се и формант *йолу-*. Међутим, и сама лаж се може градирати. У првом примеру, градација лажи је овако представљена: *искривљавање истине – йрејтеривање – йолулажи – чисте лажи*. У другом примеру градација се врши од лажи ка истини: *лаж – йолулаж – йолуистина – (цела) истина*. Пажњу привлачи однос између *йолулажи* и *йолуистине*. Очекивало би се да су то синоними, али аутор примера прави разлику у степену. *Полулаж* је ближа лажи, а *йолуистина* је ближа истини. Ова могућност заснована је на чињеници коју је И. Клајн запазио да *йолу-* у разговорном језику означава један од два дела, а да ти делови не морају бити подједнаки. У овом контексту претеже онај појам који је именован именицом на коју се додаје *йолу-*, али не мора увек тако бити.

Пажњу привлачи група лексема, регистрованих у корпусу које су настале додавањем форманта *йолу-* на лексему која је претходно негирана префиксом *не-*, нпр. *армија йолунезайослених, људи у йолунезнању, йолунейошћено изледатти, йолунесвесни разлої*. Аутор је свакако могао писати о *йолузайосленима, йолујошћенима, йолусвесном и йолузнању*, али је искористио лексичко-творбenu могућност да се више приближи негативном делу скале и да нагласи да су људи о којима је реч више незапослени него запослени, више не знају него што знају, више су несвесни него свесни. У скали могућности *йолузайосленосиї*

је виши стадијум од *йолунезайосленостѝи*, у *йолузнању* има више знања него у *йолунезнању*, у *йолујошѝењу* више је поштења него у *йолунейошѝењу*, у *йолу-свесѝи* има више свести него у *йолунесвесѝи*.

Има случајева у којима се лексемом са компонентом *йолу-* постиже највиши могући степен у датим околностима.

[31] Не знам шта сте: утваре, привиђења, полуљуди. Реците ми: шта сте? – Утваре смо које ће ти по ледини просути мозак, рече човек налик на гуштера.

У овом примеру „полустадијум” је у уметничком поступку писца представљен као највиши степен јер је получовек на вишем нивоу од утвара и привиђења. Ипак, извесно је да утваре о којима је реч не могу бити људи па се степеновање завршава на полуљудима као највишем статусу који је писац могао да им да. Дакле, *йолу-* може служити за прелазак појава из једног нивоа на други, из мање доброг у бољи. Због тога овај пример потврђује и већ описану могућу улогу лексема са формантом *йолу-*, а то је функција интензификације.

[32] Devedesetih je to bila jedna komplikovanija mašinerija, a sada imaš neki poluološ – ja se izvinjavam – imaš neke muljatore, mufljuze.

За разлику од прошлог примера у којем је „полустадијум” имао највишу позицију на скали, у овом случају појављује се на најнижем степену говорникове лествице (*йолуолош* – *муљаѝори* – *муфљузи*). Наравно да оваква употреба није типична, али треба је регистровати.

[33] Ima uslove za hrvatsko državljanstvo, ali ne znamo je li ga legalno i stekao, bez obzira na razne lažne i polulažne hrvatske pasoše koje je koristio. Naime, treba uvek imati u vidu razliku između lažnog, falsifikovanog i polulažnog, autentičnog pasoša: polulažni pasoš (da ga tako nazovemo) je pravi, iz policije, ali sa vašom slikom i tuđim imenom; falsifikovan je pasoš na koji ste zalepili vašu sliku, uglavnom ukraden; nema više umetnika koji će vam ga napraviti od početka; to je nekad bilo.

Овај пример је занимљив јер очекујемо степеновање од лажног ка правом, аутентичном (*лажни* – *йолулажни* – *йрави*), а овде је направљена поларизација између *лажної* (= фалсификованог) и *йолулажної* (= аутентичног). У примеру чак читамо да је полулажни, у ствари, прави (али са одређеним ограничењем), у сваком случају, више је прави него лажни, па изгледа као да се значења придева *йолулажни* протегло од степена делимично правог до правог.

Закључујемо да формант *йолу-* не служи само за исказивање половине појава, већ се њиме може означавати и неки њен степен. Тај степен је обично средишњи, али понекад може бити и највиши или најнижи. У неким случајевима, лексемама на *йолу-* заузима се више степени неке појаве – од осредњег степена до потпуног.

7. Творбени формант *йолу-* у улози средства за постизање синоантонимије.

У претходном делу рада лексички пар *йолулаж* – *йолуистѿина* показао се као пар лексема које служе за степеновање присуства истине или лажи. Међутим, *йолу-* је типичан формант за грађење синоантонима, синонимски употребљених антонима, односно лексемског пара антонима, чија оба члана имају компоненту *йолу-* (*йолуоѿворен* – *йолузайворен*). Ове лексеме представљају врсту антонима (јер се из њих састоје), али пошто имају исто значење, оне су, у ствари, синоними (исп. Драгићевић 2010: 273).

[34] *Pisci kao što su Jan Buruma i Timoti Garton Eš obratili su na njih pažnju, stavili ih pod lupu, polusvesno, polunesvesno, izjednačavajući „fundamentaliste Prosvetiteljstva” sa islamskim fundamentalistima.*

[35] Дошли смо тако до још једног сведочанства које потврђује основаност интерпретација изнегих у овом делу нашег рада, интерпретација које у елементима Стеријиног предговора Роману без романа виде рефлексе полуозбиљно и полушаљиво формулисаних ставова из теорије европског хумористичког романа.

[36] *Ili sam ja, ta delimična osoba, stopljena sa nekom drugom ličnošću, a ova je opet cela, a nikako poluosoba. Tako ti imaš u snu polurođake ili poluljubavnice, polužive koji se sretaju s polumrtvima.*

[37] *Na pamet mi je pala još i starica-dete s planine Tjen iz Ѓin Jungovih polubogova i poluđavola, koja sa svojih devedeset i kusur godina kao devoјčica skače po krošnjama.*

Синоантоними нису прави антоними, а то је видљиво и у овим примерима³. *Полуозбиљно* и *йолушаљиво* треба разумети као повремено озбиљно, а повремено шаљиво. И *йолусвесно* – *йолунесвесно* има у себи елементе једног и другог. Као да је разлог употребе компоненте *йолу-* наглашавање квалитативне, квантитативне и сваке друге ограничености и сукцесивности појава које се одређују прилозима. Дакле, прилози *йолусвесно* и *йолунесвесно* у контексту немају исто значење иако се то очекује јер су *свесно* и *несвесно* прави антоними. У том смислу пажњу још више привлачи однос између деривата *йолубоѿ* – *йолуђаво*, будући да су *боѿ* и *ђаво* само прагматички антоними, а не прави (негацијом именице *Боѿ* не добија се именица *ђаво*). Контекст показује да *йолубоѿ* и *йолуђаво* имају сасвим различита значења, као кад се користе без компоненте *йолу-*. Ипак, компонента *йолу-* појачава везу међу овим именицама, као да им додаје једну важну значењску компоненту која их додатно зближава, и по форми, и по садржају.

³ На семантичкој неједнакости синоантонима заснива се шала у којој песимиста и оптимиста другачије виде допола напуњену чашу: песимиста је види као полупразну, а оптимиста као полупуну.

Закључујемо да синоантоними имају исто значење независно од контекста, али када се заједно употребе у истом контексту један синоантоним даје простор другоме за узајамно семантичко разједначавање. Ако синоантоними немају исто значење независно од контекста, не добијају га ни у контексту, али компонента *йолу-* обезбеђује додатну формалну и семантичку везу међу парњацима.

8. Творбени формант *йолу-* : *йолу-* у улози изражавања делова целине.

Електронски корпус показује да се лексеме са формантом *йолу-* много чешће користе за означавање степена него за именовање дела неке апстрактне целине⁴, али понекад могу имати и ту улогу, обично у полусложеницама које имају структуру *йолу-* : *йолу-*, а која је регистрована и у *Речнику МС* и *Речнику СЈ*.

[38] A što se njemu čini da se sve to može objasniti „jedino usvajanjem mističke transspustancije u oblasti pisane reči” i što on kao polukritičar-polufilozof nema smislenijeg i suvislijeg objašnjenja za jedan po sebi već ordinaran književni prosek, to je stvar koja govori samo o njegovom nepoznavanju književnih postupaka, o njegovoj ambicioznoj ignoranciji!

[39] То је неко унутрашње стање, можда polunagon-poluosećanje, које се ретко исказује, још ређе поминје.

У овим примерима апстрактне целине садрже два дела, чије половине могу и не морају бити једнаке, али заједно сачињавају целину. Интелектуални склоп особе оцењује се као јединство донекле критичара и донекле филозофа. Неко стање се у другом примеру одређује као спој нагона и осећања. Потребу да нагласи јединство делова аутори показују грађењем полусложеница од двеју лексема с компонентом полу (*йолукријичар-йолуфилозоф*, *йолунајон-йолуосећање*).

9. Творбени формант *йолу-* у улози средства за постизање синонимије.

Пошто лексеме са формантом *йолу-* означавају појаве које имају непотпуну природу, аутори имају потребу да је додатно појасне и за те потребе користе синониме. Корпус показује да се речи на *йолу-* често користе у синонимским паровима или редовима.

[40] Tretirala me je – principijelno i nelogično – као polustvora, polubiće.

[41] Јадна Милица, није била пијана, њој се није привиђало због попијене капљице више, пре ће бити да је опхрвана јадом ходала као у полусну, као окружена неком полујавом, полустварношћу.

⁴ Овде не мислимо на основно значење форманта *йолу-* за именовање половине физичких појава (нпр. *йолулойша*, *йолумесеци*).

[42] Treći, možda ne tako vidljiv aspekt tog tržišta informacijama, jeste činjenica da je prava informacija postala retkost. U tom haosu poluinformacija, polulaži, vi ste u stvari došli u situaciju da o najvažnijim stvarima koje su od značaja za građanke i građane – vi do njih ne možete da dođete.

Ови примери показују да се као синоними лексема на *йолу-* користе такође лексеме с тим формантом, и као што су основне лексеме у односу синонимије, тако су у том истом односу и деривати на *йолу-* (исп. *сївор – диће : йолусївор – йолудиће; јава – сїварносїї : йолујава – йолусїварносїї*). Занимљиво је, међутим, да су у синонимском односу *йолуинформација* и *йолулаж*, иако *информација* и *лаж* нису синоними. Разлог за ову појаву лежи у томе што лексеме *лаж* и *йолулаж* ступају у однос с лексемом *йолуинформација* (која значи *нейроверена информација*), а не са именицом *информација*.

[43] Разумевајући језик обичног света и малих људи, Нушић је свој дух саображавао говорном идиому малограђанске, полуварошке, расељачене и паланачке супкултуре.

[44] Upravo su protesti kao 9. mart, Vidovdanski sabor, Šetnje, 5. oktobar, imali ulogu da skrenu pažnju tom nepismenom, zaostalom, polururalnom, konzervativnom delu Srbije na to šta su prioriteti.

[45] Tek tada, naime, oni bi bili prinuđeni da biraju između civilizovanog (da ne kažemo evropskog ili briselskog) ponašanja prema medijima i do sada važeće polumafijaške, burazerske i beskrupulozne zloupotrebe javnog prostora.

[46] Професор Ахмед је на крају интервјуа додао да се нада да ће дебата у Кембриџу показати колегама да нису усамљени. „Следећи пут када буду учествовали у доношењу неке репресивне, полутоталитарне одлуке, а сви остали око стола само климају главама у знак одобравања, треба да знају да и они сумњају у исправност тих одука”.

Наведени примери показују да у синонимски ред са придевима на *йолу-* могу ступити и лексеме које немају исту мотивну реч. Запажамо да придеви са компонентом *йолу-* нису истозначнице с осталим лексемама с којима се употребљавају у синонимском реду, већ у семантичком саодносу с њима граде одређену поруку.

10. Закључна разматрања о природи творбеног форманта *йолу-*.

Нове речи на *йолу-*, њихова бројност и творбено-семантичке карактеристике, омогућавају да се статус тог творбеног форманта промени у науци о творби речи и да се самим тим на другачији начин почну сврставати и творенице које га садрже. До сада је, наиме, компонента *йолу-* третирана као први део сложеница, а нама се чини да је треба сврстати у префиксоиде домаћег порекла. Лексеме

које је садрже спадају у префиксоидне деривате, а не у сложенице и настале су префиксалном (прецизније, префиксоидном) творбом речи, а не слагањем.

Као типичне карактеристике афиксоида, И. Клајн (2002: 144) издаваја ове две:

„Префиксоиди и суфиксоиди образују серије речи (*диологија*, *диохемија*, *диомаса*, *биоенерџејски...*, *аеродром*, *аутидром*, *хијодром...* итд.) и по томе су упоредиви с префиксима односно суфиксима.

Префиксоиди и суфиксоиди носе значење целих речи (одатле називи као 'везане основе' код Бабића или 'везани лексички морфеми' код Барићеве) и по томе су упоредиви са именичким (ређе придевским или глаголским) творбеним основама, а различити од префикса и суфикса”.

Ово истраживање показује да компонента *йолу-* задовољава оба критеријума. Већина префиксоида су страног порекла (исп. *кријито-*, *мулти-*, *ретиро-*, *хроно-*), али још је М. Николић (1995–1996) показао да префиксоиди могу бити и домаћег порекла (*део-*, *ино-*, *јуио*, *ново-*, *йољо-*)⁵ и указао на чињеницу да ова тенденција постаје све распрострањенија. И. Клајн је, као што смо рекли на почетку овог рада, лексеми на *йолу-* сврстао у сложенице, али је имао у виду да би се оне могле и другачије распоредити. Пре скоро четврт века, када је И. Клајн писао своју књигу, статус форманта *йолу-* био је другачији јер није био тако продуктиван као што је данас. Многе творбене морфеме промениле су статус у српској творби речи тиме што су постале продуктивније и семантички богатије.

Потврду за приступ форманту *йолу-* као префиксоиду проналазимо код хрватских аутора. Од новијих радова о овоме се говори у истраживању М. Михаљевић и Е. Рамадановић (2006: 203), које кажу „*da bi se moglo govoriti o domaćim prefiksoidima polu-, protu-, nazovi-, nadri-, vele- itd.*” Афиксалну природу компоненте *йолу-* пре свих дериватолога у региону учила је Е. Барић, још 1980. године. Да би доказала да је *йолу-* афикс⁶, упоредила је речи које имају исту основну реч, а различите афиксе (исп. Барић 1980: 19–20), нпр. *мајка* : *йрамајка* / *немајка* / *йомајка* / *йолумајка* / *назовимајка*; *брај* : *небрај* / *назовибрај* / *йолубај* / *субрај*. Ауторка примећује да је однос наведених твореница према основној речи исти у свим примерима и да је разлика само у степену значења. Затим закључује: „Ако за префикс *не-* кажемо да преиначује (modificira) значење основне riječi тако да potire potpuno sadržaj osnovne riječi, onda i за *полу-* moramo prihvatiti да преиначује (modificira) sadržaj osnovne riječi тако да га potire djelomično. А то даље значи: ако је *не-* префикс, онда је префикс и element *полу-*” (Барић 1980: 18–19).

Наше истраживање је показало како функционише значење степена форманта *йолу-* и његову способност да се може замењивати другим префиксима и префиксоидима чиме се лексеми не мења основно значење, већ само степен изражености својства.

⁵ *Бео-* од *деоградски*, *ново-* од *новосадски*, *ино-* од *инострани*.

⁶ Е. Барић тврди да формант *йолу-* спада у префиксе, јер се седамдесетих година XX века у југословенској творби речи још увек није употребљавао термин *йрефиксоид*.

На крају овог рада закључујемо да формант *йолу-* спада у (за сада) један од ретких домаћих префиксоида у српском језику. Лексеме које настају додавањем овог префиксоида спадају у префиксоидне деривате и нису настале слагањем, већ префиксацијом (односно префиксоидизацијом).

Многи неодеривати са префиксоидом *йолу-* неће опстати јер је основна одлика нових речи у XXI веку да лако настају и исто тако лако и брзо нестају.

Цијирирана лијерайура

Драгићевић, Р. *Лексиколоија српској језика*. Друго издање. Београд, 2010: Завод за уџбенике.

Драгићевић, Р. „Лексика српског језика у XXI веку”. У: зборник са славистичког скупа *Колоквијум Брно – Београд*, одржаног у Брну, 8. октобра 2024. године (у штампи).

Клајн, И. *Творба речи у савременом српском језику*. Први део: Слагање и префиксација. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска, 2002.

Ломпар, М. *Полуинјелекџуалац и национална йолиџика*. Београд: Catena Mundi, 2021.

Николић, М. „Један експанзивни тип нових именичких сложеница”. У: *Наш језик* XXX/1–5, (1995–1996): стр. 82–88.

*

Barić, E. *Imeničke složenice neprefiksalne i nesufiksalne tvorbe*. Zagreb, 1980: Hrvatsko filološko društvo.

Babić, S. *Tvorba riječi u hrvatskome književnom jeziku*. Treće, poboljšano izdanje, Zagreb: HAZU, Nakladni zavod Globus, 2002.

Maretić, T. *Gramatika hrvatskoga ili stpskoga književnog jezika*. Treće, nepromijenjeno izdanje, za štampu priredili M. Hraste и P. Rogić, Zagreb: Matica hrvatska, 1963.

Mihaljević, M. и Ramadanović, E. „Razradba tvorbenih načina u nazivlju.” У: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik и језикословље*, knj. 32 (2006): стр. 193–211.

Извори

РМС: Речник српскохрватског књижевног језика I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

РСЈ: Речник српског језика, друго издање, Нови Сад, 2018: Матица српска.

РСАНУ: Речник српскохрватског књижевног и народног језика I–XXI, Београд, 1959–, Институт за српски језик САНУ.

Српко: Електронски корпус за израду вишетомног речника савременог српског језика Матице српске: korpus.rsj.rs (приступљено 13. фебруара 2025).

РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ

НОВЫЕ СЛОВА С КОМПОНЕНТОМ ПОЛУ-
В СОВРЕМЕННОМ СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

На ранних этапах развития сербского языка новые слова чаще всего возникали самостоятельно, каждое само по себе. В электронном корпусе, созданном для нового многотомного словаря современного сербского языка, который готовит Матица сербская, бросается в глаза тот факт, что новые слова сгруппированы вокруг продуктивных аффикс(оид)ов или мотивных слов. Неологизмы появляются волнами творчески связанных слов, и это явление никогда не было столь выраженным, как сегодня. Продуктивность моделей часто обусловлена социальными обстоятельствами, и поэтому продуктивные творческие модели не случайны, а свидетельствуют о новых явлениях в обществе. В полумире половинчатых значений, в котором мы живем, увеличивается количество новых слов, первый компонент которых — *полу-*. Статья посвящена этой группе неодеривативов, и они анализируются с словообразовательной, семантической и культурной точек зрения.

Ключевые слова: неодериваты, префиксоид *полу-*, многотомный словарь Матицы сербской, современный сербский язык.